

The Next Step. Community Arts in een breder perspectief

Verslagen van: key-notes ochtendprogramma

seminar 1: Wetenschappelijk onderzoek

seminar 2 en 3: Onderwijs en Deskundigheidsbevordering

seminar 4: Beschouwen van community arts

seminar 5: Mediastrategieën

seminar 6: De Projectscan

seminar 7: Nieuwe Cultuurfuncties

Verslag Key-notes ochtendprogramma

Door Michiel Bulthuis

'Nu, in de lucht dat ding, en tergend langzaam, hiel eerst, dan de zool en tot slot teen voor teen, zetten we hem op de grond neer.' Zo beschrijft Eugène van Erven de stap die gezet moet worden op 30 juni 2010, tijdens het Boekmansymposium 'The Next Step' over community arts. Middels een beknopt overzicht van de Nederlandse community arts geschiedenis maakt Van Erven duidelijk waar we nu staan: 'in de kinderschoenen'. Hij filosofeert over wat de eventuele next step kan zijn en ziet de toekomst zonnig in. Aan de reacties uit de zaal te horen brengt deze powertalk, zoals dagvoorzitter Ruben Maes het noemt, de sfeer er goed in.

Het begin van de stap wordt 's ochtends gemaakt tijdens een plenaire bijeenkomst in het auditorium van het University College in Utrecht. De toespraken zijn voor degenen die niet bij het uitverkochte symposium kunnen zijn, ook live via een stream, Twitter en de 'The Next Step'-blog te volgen; vanuit een kleine redactieruimte achter in de zaal wordt druk verslag gelegd door journalisten, en menig aanwezige in de zaal levert een bijdrage via een laptop of een smartphone. Na het plenaire gedeelte zal in zes seminars met daarin 20 sprekers gepoogd worden een stap te zetten richting wat community arts in Nederland kan zijn, hoe het benaderd kan worden en wat het teweeg kan brengen.

Tijdens de presentatie van Jana Kerremans en An de Bisschop (DEMOS, België) blijkt Nederland veel te kunnen leren van de Vlaamse aanpak. In 1994 wordt daar al een proces in gang gezet dat leidt tot subsidiering van sociaal-artistieke projecten. Uit onderzoek blijkt dat culturele uitsluiting als de ergste vorm van uitsluiting wordt ervaren, sociaal-artistieke projecten worden daarom in het cultuurplan opgenomen. Zodoende werken Belgische beleidsmakers al enkele jaren met werkbare beoordelingscriteria voor community arts, waar overigens ook bij onze zuiderburen discussie over blijft.

In de Verenigde Staten ontstaat community arts op natuurlijke wijze ook vanuit de gemeenschap, zo blijkt uit het verhaal van wetenschapper en community artist Jan Cohen Cruz. In dorpen waar veel verschillende culturen leven, wordt op 'pageants' gepoogd een collectieve identiteit te vinden. 'Je zag inheemse mensen inheemse dansen doen met inheemse kleren aan en op het eind wapperden ze allemaal met de Amerikaanse vlag', vat Cruz deze pageants bagatelliserend samen. Het proces dat vooraf gaat aan deze opvoeringen is vergelijkbaar met die van de hedendaagse community arts projecten. Dit laagdrempelige theater evolueert steeds meer tot een middel voor de working class, en later de afro-Amerikaanse gemeenschap, om haar onvrede te uiten.

'In kranten komt community art alleen voor in de vorm van hartverwarmende verhalen,' kaart Linda Frye Burnham aan. Ze is hoofdredacteur van het community arts network en brengt in haar voordracht de kant van de kunstkritiek onder de aandacht. Volgens Burnham moet community arts vooral degene die het maakt dienen, dat is haar belangrijkste criterium. Journalisten moeten zich

inspannen om te voelen wat de kracht van een community arts is. Burnham gaat ook in op de vraag hoe community arts toegankelijker kan worden gemaakt voor de lezer, en heeft daar een simpele wedervraag op: 'what would you tell your mother?' Waar doen we eigenlijk zo moeilijk over?

'Dames en heren, we gaan zingen!' schudt Peter Maissan de zaal plotseling wakker. Volgens hem overstijgt muziek de taal, wat community arts-muzikanten de muzikanten van de toekomst maakt. Maissan is een van de vier sprekers die met het thema 'I have a dream' een statement over community arts mogen maken. Nancy Jouwe verklaart de toegenomen bestuurlijke interesse voor deze kunstvorm aan de hand van de identiteitscrisis die Nederland politiek gezien naar rechts doet verschuiven. Ze waarschuwt ervoor kunst niet slechts als instrument in te zetten. Joop Vaissier doet op zijn beurt een oproep aan projectleiders en ambtenaren om kunstenaars meer te ondersteunen, aangezien zij hun handen al vol hebben met de uitvoering van de community arts projecten zelf. Het plenaire gedeelte wordt afgesloten door poëzie van Dirkje Houtman. Zij deelt haar droom over een wereld waarin community arts als een volwaardige kunstvorm gezien wordt, en critici zich niet laten leiden door codes binnen de kunstkritiek die voortkomen uit een andere tijd, maar zien dat in een kosmopolitische wereld de verbinding tussen al die verschillende werelden, vernieuwing kan liggen.

Verslag Seminar 1 Wetenschappelijk Onderzoek

Resultaten en dilemma's bij wetenschappelijk onderzoek naar community arts, een seminar van Eugene van Erven

Door Jasmina Ibrahimovic

“Wat ik zie als ik naar het project De Verhalenkeuken kijk, is de kracht van verhalen vertellen” zegt psychologe Celiane Borges. In het seminar over community art en wetenschap zitten verschillende mensen die vanuit verschillende invalshoeken naar community art kijken. Theaterwetenschappers, psychologen, sociologen, kunstenaars, community arts-deelnemers, et cetera. Ze gaan met elkaar in gesprek over één en hetzelfde project: De Verhalenkeuken van 5e Kwartier. Dit seminar gaat over het verzamelen van perspectieven, vertelt Eugène van Erven die - samen met professor Tim Prentki - het seminar leidt.

De Verhalenkeuken: Het vinden van je stek.

Als aftrap voor de discussie bekijken we eerst een gedeelte uit de documentaire over dit tweejarige project van Titia Bouwmeester – die overigens zelf ook deelneemt aan het seminar.

De documentaire toont de loop van het project in de Haarlemse Slachthuisbuurt.

Kunstenaarscollectief 5e Kwartier knapte een buurthuis op waarin ze gedurende twee jaar ontmoetingen, concerten, tentoonstellingen en theatervoorstellingen organiseerden. Daarin stonden persoonlijke verhalen en talenten van de buurtbewoners centraal. Het project had als afsluiting de theatervoorstelling STEK die een redelijk groot mainstream publiek aantrok. Sinds kort is De Verhalenkeuken afgelopen, maar het buurthuis blijft bestaan. Er vinden nog steeds ontmoetingen plaats. Zo is er bijvoorbeeld nog iedere week een kookclub. Na het zien van de documentaire geven eerst psychologe Celiane Borges (Breda Hogeschool voor Toerisme), Performance Studies professor Jan Cohen Cruz (Syracuse University) en Theaterwetenschapper Sruti Bala (Universiteit van Amsterdam) hun visie op het project, daarna is de discussie open voor iedereen. “De documentaire toont echter niet wat het voor de deelnemers betekende om creatief bezig te zijn, om in te zien dat ook zij creatief kunnen zijn” vertelt Titia Bouwmeester. Deelnemer Rozien Salah geeft aan dat ze in

dit project de verhalen van anderen leert kennen, en dat dwingt je om na te denken over je eigen gevoelens en gedachten en je af te vragen waar die vandaan komen. “Langzamerhand kom je zo steeds dichterbij de kern van je mens-zijn. Steeds dichterbij je STEK. Daar, in onze stek, zijn we allemaal hetzelfde. Het maakt dan niet uit waar je vandaan komt.” aldus de bewoonster van de Slachthuisbuurt.

Human beings are made by stories

Psychologe Celiane Borges kan daarop aansluiten. “Door verschillende persoonlijke verhalen te horen, toon je dat mensen verschillende manieren van denken hebben. Daarmee laat je zien dat er niet één verhaal of invalshoek de juiste is. Wanneer je beseft dat de mens bestaat uit verhalen, en wordt gevormd door verhalen, sta je open voor verscheidenheid.” Het creëren van verhalen betekent volgens Borges ook het herschrijven van de geschiedenis: “Misschien verandert je verhaal, of jouw positie binnen het verhaal, op het moment dat je het met iemand anders deelt? Je kan door je verhaal keer op keer te vertellen, van ‘slachtoffer’ in een ‘held’ veranderen.” Als voetnoot voegt Tim Prentki toe dat kunst maken, verhalen vertellen is. Zodra je je bezighoudt met het creëren van nieuwe verhalen, ben je een kunstenaar. In die zin hebben alle deelnemers van dit project bijgedragen aan de kunst ervan.

Building a community

Jan Cohen Cruz kijkt vanuit haar vakgebied - performance studies - met name naar de manier waarop we onszelf presenteren in het dagelijks leven. Ze ziet dat de kunstenaars goed gebruik hebben gemaakt van de letterlijke en figuurlijke ruimte (en tijd) die er was. Gedurende een lange periode anticipeerden ze op een creatieve, productieve manier op de situatie. Dat is alleen mogelijk als je als kunstenaar geen vooropgezet plan hebt, dat je per se wilt realiseren, maar door ter plekke te reageren op de situatie. Echter, wat gebeurt is dat er een gemeenschap wordt gevormd door middel van verhalen vertellen, dát is de handeling in dit project. “Mensen die toevallig geografisch dicht bij elkaar woonden, zijn een onderdeel geworden van een gemeenschap.” Tim Prentki onderstreept haar opmerking door te stellen dat ‘een gemeenschap’ nooit een gegeven is, maar een actief proces. Systematic thinking

Theaterwetenschapper Sruti Bala kijkt naar de onderliggende denkpatronen en systemen in het project. Ze onderscheidt er vijf. De eerste valt onder de noemer ‘dynamic thinking’; de kunstenaars zochten naar een netwerk van mensen die hen konden helpen. “Een do-it-with-the-others-approach” zegt ze met een knipoog. Daarmee tonen de kunstenaars dat zij niet zichzelf als de belangrijkste figuur zien. Dan zijn er de ‘individual and collective knowing principles’; in de Verhalenkeuken vonden de kunstenaars een esthetiek die voortkwam uit de gemeenschap. Een gezamenlijke verbeelding. Ten derde ziet ze een focus op de vraag hoe in plaats van de vraag waarom. Hoe is een productievare vraag omdat je je dan afvraagt hoe te werken met een gegeven dat je hebt, en niet je af te vragen waarom dingen zijn zoals ze zijn. Als vierde denkpatroon ziet ze de acceptatie van ambivalentie: “Het feit dat mensen inzien dat perspectieven beperkt zijn zorgt voor tolerantie en acceptatie van andere manieren van denken.”

Wat te doen met conflict?

Wat Bala echter miste in het project was het denken in termen van spanning en conflict, iets dat in theater één van de belangrijkste denkpatronen is. Ze vraagt zich af of er wel spanningen waren, en zo ja, of daar dan wel mee gewerkt is? Titia Bouwmeester antwoordt dat zij inderdaad altijd focust op

de mogelijkheden en niet op conflicten. Het gaat haar om positieve energie. Ze gelooft dat als je ergens positieve energie in stopt, dat gaat groeien. Maar dat wil niet zeggen dat er geen spanning was: "De bewoners van de Slachthuisbuurt zijn erg boos over de situatie waarin ze leven," licht ze toe. "Ze voelen zich niet gehoord door de overheid en zien zichzelf als slachtoffers. Als ik dan ook nog eens focus op die boosheid, zal deze alleen maar groeien."

Remaking society in everybody's image

Alle drie de hoofdsprekers waarderen de Verhalenkeuken om de verscheidenheid van persoonlijke verhalen die gedeeld worden en de tolerantie en openheid die uit het project straalt (zowel bij de theatermakers als bij de deelnemers). Jammer genoeg zijn dit soort aspecten moeilijk te meten en daarmee aantoonbaar te maken voor beleidsmakers en politici. De discussie die volgt na de drie hoofdsprekers gaat dan ook met name over deze bezorgdheid. De politiek vraagt om bewijs dat community art inderdaad bijdraagt aan een meer coherente samenleving. Dat zorgt voor nogal wat irritatie bij kunstenaar en kunstbeschouwers. Titia Bouwmeester begrijpt niet waarom haar nooit eerder - toen ze nog geen community art maakte - iemand heeft gevraagd naar haar doelstellingen. Sinds dat ze in een wijk samen met een gemeenschap werkt wordt ze van alle kanten gebombardeerd met de vraag wat ze denkt te bereiken en of ze dat ook zou kunnen bewijzen. Enerzijds is er een irritatie vanwege het gebrek aan het juiste meetinstrument, anderzijds is er een irritatie om het feit dat de overheid maar blijft vragen om beperkte onderzoeksresultaten om te bewijzen dat community art een bestaansrecht heeft. Hoe meet je of iemands leven is veranderd? Hoe toon je dat iemand opener is geworden naar de ander? Tim Prentki sluit het seminar af door te zeggen: "Door het verzamelen van perspectieven, herzien we onze visie op de maatschappij en sluiten we minder mensen uit. Dat is een postkoloniale beweging, tegengesteld aan de koloniale denkwijze waarin er maar plaats is voor één waarheid en realiteit. We zien hier verschillende paradigma's die de realiteit genuanceerder en verscheidener laten zien. Misschien kunnen we de volgende keer dit gesprek voeren met beleidsmakers...?"

Verslag van seminar 2/3, Onderwijs en Deskundigheidsbevordering

Een seminar van Ingrid Docter

Door Finn Minke

Tijdens deze sessie gaan deelnemers discussiëren in vier kleinere groepjes onder leiding een gespreksleider die een invalshoek heeft voorbereid. Het doel is om in de gesprekken een aantal mogelijke knelpunten te onderzoeken onderweg naar een curriculum voor community arts.

Legitimeert de markt een opleiding?

In het kader van het landelijke Community Arts Lab XL i.o. is Theo van Adrichem, projectleider bij Kunstenaars&CO, voornemens om een post-hbo voor community arts te starten. Het wordt een praktijkgeoriënteerde opleiding die afgestudeerde kunstvakstudenten uit alle disciplines in staat stelt om de specifieke en extracurriculaire competenties te verwerven die zij nodig hebben om community arts te maken. In de discussie met de deelnemers aan het symposium is de vraag hoe de markt eruit ziet waarin post-hbo-studenten terecht komen. En of de markt een opleiding legitimeert. Ja, er is een markt voor afgestudeerde community arts kunstenaars, luidt de conclusie, maar een gedeelte van die markt ontwikkelen kunstenaars zelf terwijl ze met een project bezig zijn. Dat brengt specifieke competenties met zich mee. Als voorbeeld wordt het project Allerzielen Alom van Ida van der Lee genoemd. Voor dit project blijkt een markt waarin zeer verschillende organisaties en

personen een plek vinden: van amateurfotografen tot begrafenisondernemers en bloemsierkunstenaars. Het is dus belangrijk dat kunstenaars de 'talen' leren spreken van mensen in aanpalende sectoren en de triggers leren hanteren waarmee ze de voor hen belangrijke markt kunnen ontsluiten. Ook moeten zij in staat zijn om behoeftes uit de markt te signaleren en daar iets mee te doen. Projecten met een constante, hoge en zichtbare kwaliteit, overtuigen de markt van de kracht van community arts. Van Adrichem besluit dat het zinvol is om de markt te betrekken bij een post-hbo-opleiding.

Een doorgaande leerlijn community arts

Peter Maissan is verbonden aan het conservatorium van Hogeschool INHolland waar hij de bachelor Music in Society medeontwikkelde. Deze vierjarige opleiding gaat in september van start en leidt studenten op tot betrokken muzikaal leiders die gespecialiseerd zijn in de overdracht van muziek en het ontwikkelen en uitvoeren van projecten waarbij muziek wordt ingezet als middel. In de wijk, in zorginstellingen of in het onderwijs. Maissan vertelt dat een bachelor duidelijk te kort is om studenten echt klaar te stomen voor de community arts praktijk. Maar hoe zorg je voor een ketenaanbod in het veelzijdige kunstvak- en cmv-onderwijs? Hoe creëer je een doorgaande leerlijn waarin diverse opleidingsmogelijkheden worden verbonden? In de discussie raken de deelnemers het erover eens dat leer-werkplekken in het veld de verbindende schakels kunnen vormen in een aanbod van ketenonderwijs. In een gestuurde praktijksituatie kunnen studenten verschillende vormen, disciplines en sectoren leren kennen en kunnen verbindingen tot stand komen die binnen één opleiding niet mogelijk zijn. Ook wordt er veel belang gehecht aan een landelijk centrum voor community arts, waarin kennis verbonden, gestructureerd en gedeeld wordt. Zo'n centrum kan kennis ook ontsluiten voor mensen die niet verbonden zijn aan een opleiding.

'Inside out en outside in'

Bart Gruson was assistent-lector van het lectoraat community arts van Codarts Hogeschool voor de kunsten. Dit lectoraat hield zich ondermeer bezig met de vraag hoe een onderwijsprogramma community arts eruit zou moeten zien. In september start Codarts een specialisatierichting community arts als onderdeel van de master Kunsteducatie. De discussie bij Gruson aan tafel gaat over de vraag of een volledige opleiding wel zinvol is. Community arts kunstenaars hebben een sterke basis van vakmanschap nodig; maar is het nodig om eerst het ambacht en vervolgens de toepassing te leren? Of mag, kan, moet dat naast elkaar? Hoe dan ook zijn erg jonge mensen volgens Gruson niet geschikt voor een community arts opleiding. Enige mate van levenservaring is noodzakelijk om de extra competenties te kunnen verwerven. Daarbij is praktijkervaring ongelofelijk belangrijk. Is het wel mogelijk om de praktijk binnen de opleidingsmuren halen? Moet het niet andersom? Gruson besluit dat een wederkerige relatie met de beroepspraktijk voor een opleiding community arts van groot belang is. Dan kan de praktijk de school in en kunnen de studenten het veld in. 'Inside out en outside in.'

Een canon voor community arts?

Frank Mineur is cultuurfilosoof en docent aan de Toneelacademie Maastricht. Als opleider heeft hij af en toe behoefte aan sprekende voorbeelden van community arts (projecten, kunstenaars), waarmee hij studenten kan inspireren en informeren over de praktijk. Wat is exemplarisch? Wie zijn rolmodellen? Voor de discussie poneert Mineur de vraag of er (al) een canon bestaat van community arts, en zo ja, hoe deze eruit ziet. En is een canon voor deze veelzijdige, multidisciplinaire en cross-sectoraal opererende kunstvorm überhaupt wenselijk? De vraag naar een canon komt neer op een vraag naar de kwaliteit van community arts, en dat is onder meer een verpakte vraag naar legitimatie. Met welk motief wordt de besteding van overheidsbudgetten aan community arts gerechtvaardigd? Door community arts in essentie te verbinden aan een visie op democratie en gelijke rechten, lost het legitimatieprobleem op. Kunst maken met en voor mensen die daar misschien in eerste instantie niet op zitten te wachten, komt dan voort uit de gedachte dat iedereen in een democratie recht heeft op kunst(enaars) en creativiteit.

Community arts op deze manier benaderen heeft gevolgen voor de manier waarop een community arts opleiding moet worden ingericht. Wanneer je besluit om kunstenaars op te leiden die zich verhouden met maatschappelijke thema's en specifieke doelgroepen, moet je kunnen uitleggen waarom dat belangrijk is. Het draait steeds om de vraag wat je als kunstenaar wil betekenen, voor wie, en waar. De canon voor community arts ligt ergens in die uitgangspunten verborgen.

Verslag seminar 4: Beschouwen van community arts

Door Erica Smits

Hoe verhoudt de praktijk van de kunstkritiek zich tot de praktijk van de community arts? Deze vraag diende als insteek voor het seminar 'beschouwen (en beoordelen) van community art'. Het Domein voor Kunstkritiek nodigde filosoof Erik Hagoort en wetenschapper Pat van der Jagt uit om te vertellen over hun bevindingen omtrent community art. Critici Wouter Hillaert, Lorianne van Gelder en Annelieke van Halen schoven aan om te vertellen over hun ervaringen in de journalistieke praktijk.

De theorie: wederkerigheid

Filosoof Erik Hagoort doet een voorzet door het begrip wederkerigheid te introduceren. Ieder menselijk contact, dus ook kunst, bestaat bij de gratie van wederkerigheid. De handreiking van de een moet beantwoord worden door de ander wil er contact ontstaan. Dat maakt wederkerigheid tot een essentieel onderdeel van de kunst.

Een aantal schrijvers heeft zich in de afgelopen tien jaar bezig gehouden met dit begrip en er verschillende invullingen aangegeven. De Franse Nicolas Bourriaud beschrijft een transitieve wederkerigheid. Hij omschrijft bijeenkomsten in de kunst als schuim, waarin menselijk contact is als individuele bubbels die even bij elkaar komen in schuim om daarna weer van elkaar los te raken. In de ogen van Bourriaud is dit een positieve manier van verbondenheid van tijdelijke overdrachten zonder verplichtingen.

De Russische schrijver Victor Misiano schrijft over een zogenaamde 'confidentiele wederkerigheid'. In het Rusland van de jaren negentig waarin kunstenaars geen beschikking hadden over galleries, theaters of welke culturele instantie dan ook, werd het ontstaan en onderhouden van vriendschappen het middel tot kunstenaarschap.

Grant Kester, de Amerikaanse criticus, komt in zijn schrijven uit bij een transformatieve wederkerigheid waarbij het aangaan van dialogen een proces op gang brengt dat mensen en daarmee hun situatie daadwerkelijk verandert.

Het denken over wederkerigheid in al zijn verschillende verschijningsvormen biedt een kader om met name de verwachtingen van kunstenaars en beleidsmakers in de community art te bezien. Welke wederkerigheid wordt beoogd? Welke vorm wordt daarbij gebruikt? Welke resultaten worden verwacht?

De praktijk: kunstkritiek

Wouter Hillaert en Lorianne van Gelder vertellen over hun ervaringen in de praktijk van de kunstjournalistiek. Van Gelder vertelt hoe ze zelf geconfronteerd werd met vragen over het schrijven van een recensie over een community art voorstelling. Hoe doe je in een artikel recht aan zowel het proces als het eindproduct? Welke criteria hanteer je voor de artistieke kwaliteit? Welke rol geef je de sociale doelstellingen van een project? Hoe breng je het artistieke en sociale met elkaar in balans, op een manier waarop beide aspecten van community art serieus genomen worden? Zij schreef voor TM een artikel over STEK van het vijfde kwartier en koos ervoor deze voorstelling te plaatsen in de context van het hele project, voor zover zij daar middels informatie en de locatie zelf grip op kreeg.

Annelieke van Halen heeft als lid van de redactie van Gedeelde Verbeelding (een van de laboratorium projecten van Domein voor Kunstkritiek), zich verdiept in de verhouding tussen kunstkritiek en community art en vanuit die positie een aantal projecten langere tijd kunnen volgen, waaronder

Sonsbeek 2008 in Arnhem en Wisselwerking in Zoetermeer van Stadsmuseum Zoetermeer. Van Halen geeft aan dat het een zekere meerwaarde heeft om een project langere tijd te volgen. Het biedt de mogelijkheid om meer te zien van de interactie tussen kunstenaar en deelnemers en van de context. Tegelijkertijd is de positie van een embedded journalist niet zonder meer makkelijk. Mensen herkennen je als journalist en kunnen zich mogelijk anders opstellen. In een essay over dit project nam ze de mening van de deelnemers – voor zover zij die haar lieten weten – ook mee. Zij gaf een oordeel, maar wel voorzichtig en bescheiden, over Wisselwerking – gebaseerd op haar waarnemingen tijdens de keren dat ze er aanwezig was.

Beide recensenten hebben geen voorkeur voor het zogenaamde 'embedded journalism', waarbij de criticus mee gaat in het proces. Deze vorm van journalistiek resulteert vaak in reportages met als toon 'ze kunnen het niet zo goed, maar wat is het leuk dat ze het doen.' Bovendien neemt hierdoor de kritische distantie die noodzakelijk is voor onafhankelijke kunstkritiek snel af. Hillaert heeft de voorkeur voor de klassieke situatie, waarin recensent kijkt naar het eindresultaat en daar de gewone criteria hanteert, zoals trefkracht en waardigheid. Zijn de kunstenaars erin geslaagd de juiste vorm en het juiste materiaal te vinden waarin je als toeschouwer ontzag krijgt voor wat de spelers staan te doen?

Tijdens het seminar wordt een alternatieve vorm van journalistiek geïntroduceerd. Naar aanleiding van het project Boerenerfgoed in Limburg zette het Domein voor Kunstkritiek twee verschillende experts, kunstcriticus Daniel Bertina en wetenschapper Pat van der Jagt, bij elkaar om in gesprek te gaan over deze film die de problemen in een bepaald gebied toonde. gingen in gesprek. Van der Jagt doet onderzoek bij Alterra in Wageningen naar ruimtelijke veranderingsprocessen en de bijdrage die community art daaraan kan leveren. Haar blik wordt met name bepaald door de vraag of de kunstenaarsblik nieuwe informatie oplevert voor gebiedspartners en overheden en of de verwachtingen van de gebiedspartners vervuld worden. In hun gesprek ontmoeten de kunstkritische blik van Bertina en de contextuele blik van Van der Jagt elkaar over het filmpje, waarin ze ook aan onderwerpen als proces en resultaat raken.

Het publiek: voorstellen

Wat verwachten kunstenaars uit de community art van de critici? Door de verschillen tussen 'autonome' en 'sociale' kunst, vraagt community art om een andere manier van oordelen. Daarbij komen mogelijkheden als embedded journalism en het uitnodigen van experts uit verschillende domeinen, zoals in het filmpje, ter sprake. Esther Didden herhaalt in het seminar het pleidooi dat ze schreef voor het Boekmancahier over community art. Naast proces en resultaat, zou er ook aandacht moeten zijn voor het residu. Voor datgene dat beklijft ná een project. Vaak is dat immateriaal, ongreepbaar en na langere termijn duidelijk. Is iets alleen een pleister geweest of echt een verandering geweest?

Makers ervaren een kloof tussen de beschouwende kant en de opdrachtgevende kant. In sommige gevallen komt de kunstenaar klem te zitten tussen de opdrachtgever die in instrumentele terminologie werkt en naïeve verwachtingen heeft enerzijds en de criticus die vanuit het artistieke discours het eindproduct bekijkt en beoordeelt. De opdrachtgever heeft baat bij aandacht in de lokale pers om draagvlak te creëren voor het project en de kunstenaar heeft baat bij een gedegen reflectie op het project. Voor critici betekent dat dat ze 'los' van de opdrachtgever moeten kijken, maar ook dat ze goed ingevoerd zijn in de context van het project die vaak erg complex en gelaagd zijn. Critici zouden meer discours moeten ontwikkelen voor het beschouwen en beoordelen van community art.

Hoe dat in de praktijk vorm zou moeten krijgen is nog niet duidelijk. Hoewel de recensenten een grote bereidheid hebben om zich te verdiepen in de community art, blijven er nog veel praktische obstakels, zoals ruimtegebrek in de kranten en vragen. Valt community art onder de kunstredactie of

stadsredactie? Schrijft de journalist een reportage (proces) of recensie (eindproduct)? Welke plek krijgt het 'residu' in de bladen die alleen geïnteresseerd zijn als er een actuele aanleiding is om daar op in te gaan.

Een sluitend antwoord wordt niet gevonden tijdens het seminar. De diversiteit van de community art en het gebrek aan discours over community art, maakt dat er nog wel te ontwikkelen is in de kunstkritiek op dit gebied.

Verslag seminar 5: Mediastrategieën

Door Aukje de Boer

Onder leiding van Rineke Kraaij bespreken vier professionals uit verschillende media welke keuzes zijn maken in hun berichtgeving over community arts. Voorlopige conclusie: mediastrategie zou een verplicht onderdeel moeten zijn van een community arts project.

Ook dit seminar trapt bijna in de valkuil 'het te gaan hebben' over de vraag waarom community arts eigenlijk community arts heet. Trouwjournalist Seije Slager geeft bij zijn introductie een voorzetje door op te merken dat hij tot een maand geleden niet wist dat hij al enige tijd schrijft over community arts. 'De term is mij volslagen onbekend'. Maar wanneer hij eerder die ochtend een film ziet over verschillende voorbeeldprojecten, en zeker drie herkend waarover hij heeft geschreven, daagt hem het inzicht dat hij dus blijkbaar al enige tijd bericht over iets wat community arts wordt genoemd. De discussie wordt in de kiem gesmoord doordat alle sprekers, inclusief Slager zelf, het erover eens zijn dat het vanuit journalistiek oogpunt niet erg zinvol is het begrip strak af te bakenen. Wel is het zinvol erover te schrijven, en 'grillig te zijn in de keuzes die je maakt ten aanzien van de berichtgeving', aldus Seije Slager.

Inmiddels wordt er al ruimschoots over community arts geschreven. De website van Linda Burnham www.communityarts.net (VS) trekt per maand ruim 70.000 bezoekers. Op de site staan vooral essays, vaak ondersteunt met videoverslagen en foto's van bijzondere projecten. De essays worden veelal geschreven door de kunstenaars zelf. Ook zijn er 'bridge conversations' te lezen; tweespraken van experts die kennis hebben vanuit verschillende domeinen en die samen community arts projecten beschrijven dan wel bespreken vanuit hun expertise. Dat idee kreeg de redactie van Gedeelde Verbeelding ook, een redactie van jonge kunstcritici van Domein voor Kunstkritiek die gedurende anderhalf jaar een flink aantal community arts projecten op de voet volgde. In dit seminar laat deze redactie een film zien van een gesprek tussen twee professionals die samen hebben gekeken naar het eindresultaat van het project Boerenerfgoed. Boerenerfgoed gaat over de reconstructie van het Limburgse landschap. Kunstcriticus Daniel Bertina en landbouwdeskundige Pat van der Jagt bespreken in dialoog wat ze hebben gezien en proberen samen tot een oordeel te komen van het project. Een zinvolle manier de kwaliteit van community arts, dat vaak meerdere domeinen tegelijkertijd raakt, bespreekbaar en inzichtelijk te maken.

'Kritisch, maar ook welwillend'

Naast Linda Burnham zitten Seije Slager (kunstredacteur Trouw), Miranda Fieret (redacteur Den Haag Lokaal), Lotte Haagsma (redacteur ArchiNed) en Radha Pleijsant, (redacteur website Vrede van Utrecht) aan tafel. Alle vier spreken ze over welke keuzes zij maken om wel of niet te schrijven over community arts en in welke vorm/ genre ze dat doen. En dat doen ze alle vier op een andere manier. Seije Slager benadrukt meteen dat dagblad Trouw 32 pagina's heeft en dat er iedere 2 minuten een persbericht op de kunstredactie binnenkomt. 'Iedereen wil in de krant, maar dan verwijs ik je door naar onze advertentieafdeling'. Kwaliteit is het uitgangspunt, en wil hij over een community arts project schrijven dan moet het 'ook interessant zijn voor iemand uit Drenthe om te lezen over een gemeenschapsproject in de Haagse Schilderswijk.' Slager benadrukt dat het heel goed is kritisch te

blijven schrijven over community arts wanneer hij vertelt over een project dat met veel poeha werd aangekondigd en wat uiteindelijk een project in een verzorgingshuis bleek te zijn van acht roze sjoelbakken in een aparte opstelling. 'Intappen op de subsidiestroom snap ik, maar dat levert lang niet altijd interessante projecten op'. Kritisch schrijven over alles wat er op dit moment gemaakt wordt, is zijn devies. Seije Slager is geen voorstander van 'embedded journalism', een vorm van journalistiek waarbij de verslaggever als het ware onderdeel wordt van het project. Hij vindt dat distantie en onafhankelijke journalistiek bij elkaar horen.

Den Haag Lokaal is een regionale krant, komt iedere week uit en schrijft relatief veel over kunstprojecten in de wijk. Vaak in de vorm van aankondigingen. Ook de redactie van deze krant krijgt veel persberichten binnen. Ondanks dat aankondigingen het meest in de krant verschijnen, probeert Fieret ook bepaalde initiatieven te volgen. Dat lukt af en toe. Ook Lotte Haagsma van de ArchiNed recenseert niet over architectuur en gemeenschap, maar reflecteert daarop. Welke gevolgen bepaalde ingrepen in een wijk hebben. Lotte Haagsma: 'Het product is vaak ongrijpbaar, gelukkig kan ik wel iets over het proces zeggen. Ik probeer dat in een bredere maatschappelijke context te plaatsen.'

De strategie van Radha Pleijsant (Vrede van Utrecht) is wat dat betreft een vreemde eend in de bijt. Iedere maand koopt het project 'Kunst in mijn buurt' een pagina in Stadsblad Utrecht om op die manier meer bewoners te betrekken bij kunstprojecten in de wijk en meer publiek te genereren bij voorstellingen en exposities. De pagina kent vooral een uitgebreide agenda en vooraankondigingen. Seije Slager vraagt zich af hoe kritisch ze zijn in hun selectie. Radha Pleijsant: 'We zijn kritisch, maar ook welwillend'. Linda Burnham vindt het een prachtig manier om mensen te betrekken bij dit soort projecten. Of het werkt? Radha is sceptisch. 'We zijn er niet van overtuigd dat dit de beste manier is om publiek te genereren'.

Ook de vorm waarin over community art geschreven wordt, staat in dit seminar ter discussie. De kunstkritiek als genre wordt als 'passé' bestempeld. Op de website van Burnham staan nauwelijks kunstkritieken. Burnham: 'Een boek of een dvd kun je recenseren omdat iedereen die kan lezen of horen. Dat is bij community arts onmogelijk. Daarom vind ik het niet interessant om in de vorm van kunstkritieken over community arts te schrijven.' Seije Slager: 'Er zijn verschillende mengvormen van genres mogelijk. Schrijven over community arts kan ook in een interview of in een reportage.' Lotte Haagsma pleit voor meer generalisten dan vakspecialisten. Een aantal kunstenaars in de zaal vindt dat jammer. 'Hoeveel empowerment ik ook bereik, ik wil uiteindelijk afgerekend worden op mijn artistieke eindproduct', aldus een maker bij het Rotterdams Wijktheater. Er wordt instemmend geknikt: niemand noemt zich dan ook community artist, maar theatermaker, filmer of beeldend kunstenaar. Niemand van de makers zit te wachten op een sfeervolle reportage die thuis hoort op de human interest pagina, ondanks de opmerking van een toehoorder dat 'die pagina waarschijnlijk eerder gelezen wordt dan de kunstpagina.'

Aandacht in de media is aandacht voor het eindproduct. De strategie die daarvoor bewandeld kan worden zou onderdeel moeten zijn van het totale product. Seije Slager waarschuwt de makers voor het Calimero-effect: zorg gewoon dat het product goed en onderscheidend is, dan wordt het vanzelf door de media opgepikt. Duidelijk omschrijven wat het project zo bijzonder maakt is een must wanneer je bedenkt dat een journalist 30 persberichten in een uur ontvangt. Beeldend kunstenaar Loes van Anscher heeft daarop iets ludieks gevonden. Voor haar projecten schrijft ze zelf artikelen waarin ze zichzelf citeert. Deze persberichten en artikelen op maat stuurt ze naar alle lokale kranten met steeds andere foto's als beeldmateriaal. Voor iedere krant een ander artikel en ander beeldmateriaal. 'Zo hebben ze iets te kiezen en verschijnt niet in iedere krant hetzelfde bericht met dezelfde foto's.'

Verslag seminar 6: De Projectscan

De Projectscan als middel om eenduidige en inspirerende ambities te formuleren. Een seminar van Sikko Cleveringa

Door Zooney Sternheim

Bij binnenkomst zien we op de vloer gekleurde blaadjes in een cirkel. Als een levend schaakspel of, zoals ons later wordt uitgelegd, een sociaal – artistiek twister. We zien blauw, groen, geel, rood, donker roze, licht roze. Dit is een voorbeeld van de projectscan, waar Sikko Cleveringa ons in dit seminar kennis van zal laten nemen.

De projectscan is een middel, een instrument, om op een cross – sectoraal niveau te communiceren over community projecten. Aangezien de deelnemers van dit seminar uit allerlei sectoren komen, theatermakers, projectontwikkelaars, beleidsadviseurs, conceptontwikkelaars en kunstcommissie leden, is het spannend om te zien of het dan ook daadwerkelijk werkt. Gaan ze elkaar vanuit hun eigen praktijk beter verstaan? Kunnen ze een gezamenlijk denkraam vormen?

Dit gezamenlijk denkraam kan zich vormen door met elkaar de stappen van de projectscan door te nemen, die zich richt op het hoe, wat, waar, waarom van een community project. Het stelt vragen aan de initiatiefnemer van het project, in dit geval de kunstenaar. Dus wie is de doelgroep, in hoeverre kan je als kunstenaar je verbinden met je omgeving, wat is de betekenis van je project voor de omgeving en wat is de zogeheten participatiegraad? En met behulp van de projectscan is kan het hoe en het waarom bij alle partijen, de overheden, fondsen en organisaties helderder worden, die wel hetzelfde enthousiasme delen maar vaak langs elkaar heen lijken te praten.

Hoewel het seminar een voorbeeld zou moeten zijn van de goede werking van de scan, waait ook hier de discussie al snel op. Want al snel gaat het over de kunstenaar, volgens de scan de spil waar alle assen om heen draaien. En de kunstenaar die zich afvraagt of en hoe je de beoogde effecten van de projectscan kan meten. Want je kan als kunstenaar wel denken dat je een buurt helpt, iets veranderd, maar hoe kan je dat ooit zeker weten?

Maar ook komt de vraag op, kan de kunstenaar zo structureel en beleidsmatig werken? Wat zijn de beoogde effecten? Is het bijvoorbeeld de kunstenaar die naar de overheid gaat omdat hij of zij een project wil doen, of is komt de overheid naar de kunstenaar met de vraag voor een project ten behoeve van de sociale ontwikkeling? Moet je de effecten binnen het artistieke doel houden of gaat het bij community toch om iets anders?

Voor we het weten zitten we in de discussie die nou eenmaal onlosmakelijk verbonden is aan het onderwerp community arts, waar gaat het om en wat is het eigenlijk? De strijd tussen het artistieke en het sociale effect, de strijd tussen het belang van de kunstenaar en het belang van doelgroep. Het eerste gedeelte van het seminar richt zich erg op het nut van de projectscan voor de kunstenaar, tot ook de beleidsadviseurs hun stem laten horen. Zij hebben namelijk wel het belang van de `burger` op één, en als die centraal staat is het dan nog een artistiek project?

De projectscan zou een instrument moeten zijn voor alle partijen en eerder helderheid verschaffen dan verwarring. Maar de deelnemers zijn kritisch en een ieder komt op voor zijn eigen visie. Maar je kan ook de burger tot coproducent maken en dan kan je misschien een middenweg vinden. Maak ze

medeverantwoordelijk voor het project, voor de leefbaarheid van hun buurt. Kunst kan een bindmiddel zijn, een medicijn en de gedachte is; zien doet meedoen. Dus op het moment dat er in een buurt iets gebeurt kan dat aanstekelijk werken en toch een buurt bij elkaar brengen en dan is er wellicht toch een beoogd effect bereikt. Maar ook komt hieruit voort dat, wil je echt iets bereiken, er idealiter meerdere projecten in een buurt zouden moeten zijn. Toch komt dan weer de vraag boven, maar wat is een artistiek project als je alleen maar naar de effecten kijkt? Verwaarloosd dat niet de spontaniteit van de kunstenaar?

Kortom, er was discussie alom. Over wat communist arts is of zou moeten zijn, wie er het meeste belang bij heeft en wie er eigenlijk centraal staat. De scan biedt een goed kader voor een gesprek over projecten, over wat er beoogd wordt, maar het de vraag of de daadwerkelijk helderheid schept in het gesprek tussen alle verschillende partijen. Want de verschillende partijen hebben altijd verschillende belangen, en de scan kan dat zeker structureren, als een gespreksleider. Maar een eenduidig antwoord binnen de community arts discussie, dat zal nog knap lastig worden.

Download [hier](#) het boekje 'Nieuwe Praktijken in de Wijken'

Verslag seminar 7: Nieuwe Cultuurfuncties

Een seminar van Sikko Cleveringa

Door Anne Maike Mertens

Nieuwe cultuurfuncties, wat behelzen ze en hoe structureel moeten ze worden? In seminar 7 werd aan de hand van een [publicatie](#) over nieuwe cultuurfuncties deze twee vragen besproken. In de publicatie is onderzoek gedaan naar de typologie en de meerwaarde van nieuwe cultuurfuncties. Annelies van der Horst (dsp-groep), bespreekt hoe de publicatie tot stand is gekomen. De opdrachtgevers zijn erfgoed NL, het fonds voor cultuurparticipatie & kunstfactor.

Waarom deze publicatie? Wanneer de legitimatie van de nieuwe functies helderder is kunnen er beleidsmatig betere keuzes gemaakt worden. De seminar bevraagt aan de hand van het onderzoek, een panel, van diverse mensen uit gemeentes en interprovinciaal overleg, over hun bevindingen.

De cultuurintendant, kwartiermaker, cultuurmaker, cultuuraanjager, cultuurscout en cultuurcoach worden getypeerd doordat ze zich na 2000 hebben ontwikkeld op een breed terrein van kunsten en erfgoed. De functies leggen verbindingen tussen de culturele, sociale en economische sector. De functies bevinden zich buiten de muren van overheid en instellingen waardoor ze bruggen kunnen slaan. De overtuiging dat kunst en cultuur participatie vergroot, sociale samenhang versterkt en de economie stimuleert vraagt om een professionalisering van deze functies. De publicatie biedt een ordening en handreiking van deze functies in ontwikkeling. Belangrijk is dat de 1e lijn; die van niveau bestuur en beleid, gekoppeld kan worden aan de 2e lijn; concrete functies, in de wijk tussen de mensen. De publicatie biedt een handreiking die ervaring van velen bundelt.

Tijdens de discussie, die geleid wordt door Odette Reydon van Erfgoed Nederland, wordt er gesproken over de noodzaak van verbinding tussen 1e en 2e lijnswerk en tussen 1e,2e lijn en

opdrachtgevers. Elkaar verstaan in de diverse belangen is hierbij essentieel. De nadruk ligt daarom op de communicatie tussen de politiek, het openbaar bestuur en culturele professionals. Het kunnen bewegen in verschillende (taal) werelden is essentieel voor al de nieuwe cultuurfuncties. Professionals in deze functies moeten beleidsmatig nadenken, en tegelijkertijd op het moment suprême kunnen inspringen op situaties die zich onverwacht aandienen. De vraag doet zich voor of deze onafhankelijkheid verloren zou gaan op het moment dat de functies geïnstitutionaliseerd worden.

Concluderend kan er na deze seminar gesteld worden dat de nieuwe cultuur functies hun nut bewezen hebben en volgend jaar niet zomaar zullen verdwijnen! De kracht van de functies is dat ze moeilijk te duiden zijn en juist in deze meerduidigheid kracht vindt. Jan Jaap Knol, directeur fonds cultuurparticipatie stelt het volgende 'Goed aan het boek is dat het functies op een voetstuk plaatst. Functies kunnen een rol gaan spelen in subsidie aanvragen, zodat zelforganisaties de weg naar subsidie aanvragen kunnen gaan vinden'. Hanneke Mathijssen, cultuurintendant in Den Bosch, vertelt over de toekomst van haar eigen cultuurfunctie 'de functie is er over 5 jaar nog, ik niet meer, ik ben dan vervangen door iemand anders, iemand met een frisse nieuwe visie, zo hou je de functie scherp en in ontwikkeling'.

In alle functies staat verbindingen leggen centraal. Er wordt gezocht naar de weg tussen de bewoner, de kunstenaar, bedrijven, maatschappelijke organisaties, beleidsmakers en de gevestigde culturele instellingen. Welke weg er bewandeld moet worden en hoe partijen elkaar kunnen vinden is nog in ontwikkeling. Zijn er rondom de nieuwe functies misschien te ingewikkelde processen aan de hand? Marc Jacobs, van het interprovinciaal overleg uit Den Haag, stelt dat het juist daarom goed is dat er nu een richtlijn voor de functies is ontstaan. Maar we moeten wel beseffen, dat het maatschappelijke effect dat bewerkstelligd wil worden gemeten moet worden. Bij dit meten is procesindicatoren vaststellen van groot belang. Samenspraak met alle partijen en mensen uit het veld mag daarin niet ontbreken. Het succes meten betekent succesvolle processen monitoren en niet alleen focussen op eindresultaten.

Duidelijk uit de seminar wordt dat de nieuwe functies veel verschillende competenties vraagt van de personen die de functies dragen. De selectie van de functie is ingewikkeld en zal afhangen van de bredere visie op doelen en ambities. Margot van Asseldonk, directeur van stichting Nieuwe Rotterdamse Cultuur (overkoepelende organisatie van cultuurscouts), erkent de complexiteit van de selectie, maar voegt eraan toe dat de dialoog waarin de cultuurscout zich bevindt tussen deelgemeenten en instellingen, niet gedomineerd wordt door de achtergrond van de persoon, maar juist door zijn of haar missie om bruggen te slaan. In het gesprek dat volgt valt de term welzijn een aantal keer. De relatie tussen cultuurparticipatie en welzijn wordt bevestigd. Deze talige discussie roept vragen op, maar zorgt ook voor de slot conclusie. Anno 2010 zal het niet meer gaan om instituties maar om doelstellingen, of dat nou cultuur en welzijn betreft of cultuur en economie. De plek van cultuur zal meer onderdeel worden van een programmabeleid bij overheden, waar welzijn, economie, ruimtelijke ordening ook deel van zijn. Instituten veranderen niet snel, maar door de bezuinigingen zullen velen strategische heroverwegingen maken. Wat past wel en niet bij de missie? Waar zit de vernieuwing? De seminar moedigt musea en andere instellingen aan buiten de muren te treden! Het ontkokeren kan beginnen en de cultuurfuncties helpen hierbij!

The Next Step is een initiatief van: de Boekmanstichting, Community Arts Lab Utrecht, Domein voor Kunstkritiek, Kunstenaars&CO, Kunstfactor, Landelijk Platform Cultuuraanjagers, Cultuurfonds BNG, Fonds Podiumkunsten, Theater Instituut Nederland, Muziek Centrum Nederland en De Vrede van Utrecht.